

УДК 130.123

ДУХОВНІ СИЛИ ЛЮДИНИ

В.І. Кафарський

Сила духу – феномен, який притягував до себе кращі уми упродовж декількох тисячоліть. У наш час наука і релігія впритул підійшли до розуміння цього явища: Дух, душа, тіло, свідоме і підсвідоме знайшли своє відображення не тільки у релігійних вченнях, художній літературі, філософії, психології і медицині, але й у квантовій фізиці та інших, здавалося б, далеких від людської природи науках. Усе має спільну основу і все сходиться в людині. Тож дане історіософське дослідження ставить за мету хоча б частково осмислити те, що є в кожному із нас, що, здавалося б, не потребує пояснень і в той же час не дає себе пізнати на рівні нашого практичного розуму, моралі і віри. Якщо до цього додати, що людина XXI ст. впритул підійшла до нових сутнісних змін свого фізичного і духовного тіла, то стає зрозумілою вага досліджень на дану тематику.

Ключові слова: сила духу, сила волі, фізичні і духовні можливості людини, духовні дари (таланти людини).

І створив Господь Бог людину з пороку земного, вдихнув у лице її дихання життя, і стала людина душею живою (Бут. 2:7). «Душа, – наголошує св. Кирило Олександрійський, – не є частиною сутності Божої, але Бог через Святого Духа творить душу», яка розкриває себе у відповідності з розвитком ембріона, немовляти і людини в цілому [1, с.23]. Душа не знаходиться в якомусь особливому місці тіла, – вона не просторова, – і тому простір не обмежує її, – «вона рухами думки вільно шириться по всій тварі», навіть підіймається до небес. Цікаво, що й експерти в галузі квантової фізики Стюарт Хамерофф і Роджер Пенроуз вважають, що з точки зору

квантової теорії свідомості душа людини міститься всередині структур, які називають мікротрубочки або мікроканалці. Вони знаходяться в клітинах мозку. І коли людина помирає, то починає бачити характерні картини, це пояснюється ефектом квантової гравітації в мікротрубочках. Душа поступово покидає нервову систему, щоби знову стати частиною всесвіту [2].

Душа, пише св. Григорій Ніський, є «сутністю народженою, сутністю живою, розумною, такою, що привносить собою в органічне і плотське тіло життєву силу». Вона володіє багатьма силами, які як позаособистісні механізми локалізуються не тільки у сфері духовного, а й у сфері психофізичного [3, с.224-225]. Серед інших такі погляди на буття душі і тіла підтримували преп. Макарій Великий, св. Григорій Палама, св. Іоан Кронштадтський та багато інших відомих релігійних мислителів. В. Франкл у своїх дослідженнях теж прийшов до висновку, що «людина – це більше як психіка: людина – це дух» [4, с.63]. Дух, пише він в середині минулого століття, стає психофізичним інструментом, який дає можливість духовній особистості організувати (контролювати) психофізичний організм, який вона лише тоді робить «своїм», коли перетворить на знаряддя, орган, інструмент [5, с.53]. Звідси його особливе розуміння духу людини як інструменту впливу на власний внутрішній світ. Окрім душі, в людині є вище духовне начало, яке називається «духом» або «умом», – вчать і святі отці. Для них «дух» означає радше дихання, «вітер буйний», що виконує волю Господа (Пс. 148:8), і «розум» і «розсудливість», як каже ап. Павло.

Зрозуміло, що наука і релігія дещо по-різному розуміють поняття «людський дух». Серед релігійних вчень

є такі, що визнають трихотомію (трьохчасність) людини, яка, на їх думку, складається з духа, душі і тіла. Святий Іустин і священномученик Іринеї Ліонський, наприклад, переконані, що в людини, окрім душі і тіла, є ще й дух, тобто благодать Божа, яка втрачена першими людьми. Людина, підсумовує митрополит Ієрофей (Влахос), складається із душі і тіла, а дух – «не що інше, як благодать Божа» [1, с.104]. Як би ми не налаштовували свою волю на сприйняття Божественних енергій, або благодаті, що часто й роблять йоги та прихильники різних медитативних практик, – одержимо щось близьке до благодаті, але не Благодать, по тій простій причині, що її в певній мірі може сприйняти лише духовно розвинута людина.

Тут слід сказати наступне: якщо сила волі потрібна людині, щоб протистояти викликам життя, то духовна сила має більш високу мету – досягти обожнення, тобто стати «причасником Божого єства». Це можливо, як каже преп. Макарій Єгипетський, коли людина «наче розчинається в Дусі, сама сподобиться стати духом», коли «все в ній стає світлом, все – радістю, все – спокоєм, все – веселістю, все – любов'ю, все – милосердям, все – благістю, все добротою, і мовби поринає вона в добродіяння сили благого Духа» [6, с.263]. Тож не випадково арх. Кипріян (Керн) неодноразово цитує Плотіна, який ще в еллінську епоху дійшов до розуміння того, що «мета людського життя – не безгрішність, а обожнення» [7, с.143]. Саме про таку людину говорить св. Іоан Златоуст, цитуючи Євангеліє від Матфея: «Духовна людина має бути незлобна, проста і наївна, як діти (Мф. 8:3)» [8, с.422]. Як бачимо, духовність у Святому Письмі асоціюється не з фізичною силою (згадаймо Голіафа), не з незламною силою волі, а з рисами, які ми часто відкидаємо.

З усіх речей, що складають Всесвіт, людина, підсумовує Ф. Бекон, є найбільш збиральна і найбільш різномірна, тому древні мали усі підстави назвати її «малим світом». «Людська природа, – наголошує вчений, – володіє духом та інтелектом, в якому зосереджено провидіння.., так що неминуче доводиться стверджувати, що провидіння вкладене в людську душу не без намірів допомоги більш великого Провидіння, що слугувало для неї взірцем» [9, с.278-279].

Людина нібито й вільна у своєму виборі, й обмежена, вона створена і в той же час творець, вона смертна, і в той же час вічна силою свого духу, вона одержала благодать, і в той же час опустилася до гріха. У цій найнижчій точці буття Бог знову являється людині, але не як Творець, а як Спаситель, який звільняє своє творіння від смертного гріха та обдаровує благодаттю [10, с.28]. Такі погляди наводять на думку, що навіть найкращі уми людства в повній мірі не усвідомлюють, яка людина сама по собі, що вона собою представляє і що вона має зробити в масштабах Всесвіту. «Я вважаю, – писав у 1973 р. Джон Філер в журналі «The Intellectual Digest», – що в спробах зрозуміти Всесвіт ми в той же час намагаємося зрозуміти людину. Я думаю, сьогодні ми вже почали підозрювати, що людина не являється невеличким зубчиком шестерні, який не має великого значення для функціонування гігантської машини, а що між людиною і Всесвітом набагато більший інтимний зв'язок, про який ми раніше підозрювали. Тільки розпізнавши цей зв'язок, ми зможемо добитися успіху в деяких складних питаннях, які стоять перед нами. Якщо думати про це з такої точки зору, обов'язково назріє питання, чи мають частинки (фотони. – Авт.) і їх властивості якесь відношення до існування людини.

Людина – це початок аналізу, людина – це кінець аналізу, тому що фізичний світ у певному сенсі глибоко зв'язаний з людиною» [11, с.57-58].

Відтак пророки, богослови і містики порівнювали людину з ангелами. Енох навіть заявив, що ангели – важлива частина Світу Почуттів, символи сили, що існують всередині людини. Для нього ангели – метафори основних людських інстинктів і почуттів: любові, ненависті, заздрості, похоті, великодушності, жадності, щедрості, жорстокості, обману, злоби, далекоглядності, відчаю, страху і надії. Парадоксально, але світ почуттів в іудейській кабалі теж вважається пристанищем ангелів, як Божих посланців, так і павших ангелів, які навіть одружувалися з людськими дочками [12, с.96].

Св. Григорій Ніський, навпаки, розумне, що є в людині, відносив до ангельських і безплотних сил і називав їх «небесним тілом, тонким, легким і приснорухомим», а чуттєве, яке не подібне на розумне, вважав властивістю людей і тих ангелів, що відійшли від Бога. Те, що являє собою людина як істота розумна, можна якоюсь мірою осягнути, коли уявити, що в об'ємі мозкової частини розміром з піщинку міститься 100 000 нейронів і 1 000 000 000 синапсів, що всі вони «спілкуються» між собою. Кількість можливих станів мозку (теоретично можливих перестановок і комбінацій нейронів і синапсів) перевищує кількість елементарних частинок у Всесвіті. Навіть цей, виокремлений із системи нашого «Я», приклад дає зрозуміти, що людський розум завдяки мудрій частині душі здатний відшукати істину не тільки у своєму внутрішньому світі, а й у вищих сферах, а віра у свої сили дає можливість людині «сягнути так далеко, як далеко сягає сила Бога».

Іншими словами, людина – сукупність усього творіння, її життя – не що інше, як долучення до Бога і причастя Його, а все інше від лукавого. Під таким долученням до Бога митрополит Ієрофей (Влахос) розуміє знання про Бога і, що не менш важливо, в якій мірі душа здатна вмістити ці знання. На його переконання, душа є особливим органом спілкування з Богом, вірніше розумна частина душі долучається до Бога і одержує знання Бога, а отже, справно виконує своє призначення. Буває й по-іншому – людина відмежовується від того, що їй призначено здійснити. Страждає тіло і душа. В стражданнях така людини віддаляється від правди життя, «падає духом», зневірюється в собі, у своїх можливостях і втрачає не тільки духовні, але й фізичні сили [1, с.71]. Сила впливу страждань, що випадають на долю людини, теж неоднозначна. Якщо людина на правильному (вузькому) шляху, то страждання: сум, гнів, біль і невпевненість у собі, мають позитивний ефект, пробуджують надію, а де надія – там віра, сила, впевненість, що мотивує дух на добрі діла. І, навпаки, якщо людина оступилася, зійшла з призначеного їй шляху, то страждання переростають у біль душі, яка руйнує її внутрішнє «Я», нищить її духовні сили. «Оскільки духовне падіння, як і хвороба, вбиває людське життя, то потрібне зцілення розумної частини душі, щоб вона побачила Світло і навчилася спілкуватися з Богом, без якого навіть віруюча людина нездатна піднятися і реалізувати свої можливості» [1, с.72]. Навіть тоді, коли людина вважає, що вже нічого не може змінити, їй дається ще один шанс – життя наповнюється стражданнями, які допомагають осмислити цінності буття і в фізичних муках та муках совісті очистити душу. «В такий спосіб страждання викликають плідне, можна навіть сказати –

кардинально перетворююче, духовне напруження, адже вони на емоційному рівні допомагають людині усвідомити те, що є і чого не повинно бути» [1, с.223]. Це не означає, що людина не має вибору, що вона має робити лише те, що їй призначено. Зрозуміло, вона має виконати те, задля чого прийшла у цей світ, але не позбавлена свободи жити і діяти так, як вважає за потрібне.

Віра дає можливість зрозуміти своє призначення, совість – усвідомити допущені помилки, дух – поведи дорогами життя. Коли ж людина сприймає своє життя як щось таке, що дане їй для щастя і задоволення власних потреб, то, скоріше за все, не зможе зрозуміти свого призначення, а тим більше того, на що чекає від неї Всесвіт. У зв'язку з цим В. Франкл висловлює досить цікаву думку: «Існують люди, які йдуть ще далі, які переживають життя в іншому вимірі. Вони живуть переживаннями того, хто посилає нам завдання, – Всевишнього, який наділяє людей «місіями».

Індивід завдяки своїй «місії» росте в людство і в певному «материнському місці» займає ієрархічно визначену точку, оскільки він є син і батько, або мати і дочка, належить до своєї епохи, народу, церкви і т. ін. [13, с.187]. Усім цим зв'язкам властиве не тільки емпіричне буття, що виникає у часі, але й понадчасова сутність, яка бере свій початок з подиху Святого Духу, тобто благодаті, яка наповнює нас духовною силою або, як кажуть сучасні вчені, космічною енергією. «Вони (енергії. – Авт.), – зауважує С. Булгаков, – тому тільки й могли виникнути у часі, що мають свою основу в позачасовому бутті, а тому дані і задані часу» [14, с.301]. Всьому свій час, каже

Екклезіаст (Еккл. 3:1)*. Проте для кожного часу потрібні свої особливі сили і знання. Коли людина не має віри, не знає Бога, то незважаючи на те, що їй дані надзвичайні можливості, не здатна чогось досягти, бо вона, як каже Екклесіаст, «бродить душею» (Еккл. 6:9). «Якби ми, – пише Парацельс, – не вірили в те, що здатні ходити, то ми ніколи б не змогли ходити». Дитина, не знаючи, що таке ходити, робить перший крок і йде назустріч матері. Тут діє не розум, а те, що прийшло у наш світ разом з тілом і душею, родовою пам'яттю, силами і талантами, які подарувало їй Небо [15, с.239].

Життя – це лише можливість щось здійснити. Мабуть, у цьому висловлюванні Геббеля, зауважує В. Франкл, міститься відповідь на питання про смисл життя, бо «існує лише дві можливості: працювати разом з долею, надаючи їй форму, тобто «ліпити» долю, а не ситуацію, якщо остання виявиться такою, що змінити її людина не в змозі, – і в такий спосіб реалізовувати свої творчі здібності; або ж, якщо таке виявиться дійсно неможливим, займати таку позицію стосовно своєї неминучої участі, коли страждання є досягненням, – тобто реалізацією ціннісних відношень» [13, с.228-229]. У будь-якому випадку доля – це те, що відбувається з нами завдяки особистому вибору, що ніким іншим не може повторитися, бо ніхто, крім нас, не володіє тією мірою природних і духовних сил, тим простором і часом, які потрібні для того,

* Вислів Екклесіаста можна більш глибоко розуміти, коли ознайомитися з квантовою фізикою, яка завдяки дослідженням Томаса Лонга, Альберта Ейнштейна, Антона Цейлінгера, Нільса Бора, Девіда Дайга, Джона Бела, Девіда Бона, Роджера Клея та ін. дала нам нове розуміння не тільки часу і простору, а й Всесвіту, який з точки зору надшвидкісних частинок існує не мільярди років, а один рік.

щоб прожити своє життя і виконати або не виконати те, що ми називаємо призначенням [16, с.85].

Не хочу, каже ап. Павло коринф'янам, щоб ви не знали про дари духовні. «Дари різні, а Дух один і той же; і служіння різні, а Господь один і той же; і діяння різні, а Бог один і той же, Який творить усе в усіх» (1 Кор. 12:1-8). Кожному дається виявлення Духа: «Одному дається Духом слово мудрості, іншому – слово знання, ще комусь – віра, дар зцілення, творення чудес, пророцтво, розпізнавання духів, різні мови чи тлумачення мов» (1 Кор. 12:8-10). «Дбайте, – радить ап. Павло, – про дари більші, і я покажу вам шлях іще кращий» (1 Кор. 12:31). Одним цей шлях відкривається через пророків, іншим через церкву, ще комусь через Святе Письмо або власне життя з його радощами і стражданнями.

Духовні дари – це не вроджені здібності чи набуті фізичні дані, яких людина досягає цілеспрямованими діями, це дари зовсім іншого порядку, бо даються кожному як «виявлення Духу на користь» (1 Кор. 12:7). Дари, каже ап. Павло, даються кожному осібно (1 Кор. 12:11) і стільки, скільки плодів духу зростила людина: любові, радості, миру, довготерпіння, доброти, милосердя, віри, лагідності і стриманості. На таких, наголошує ап. Павло, нема закону (Гал. 5:22-23). Як приклад, день П'ятидесятниці, в який апостоли були хрещені Духом Святим і почали говорити на інших мовах (Діян. 2:1-4). У них появилися надзвичайні духовні якості: мудрість, знання, здатність зцілення, творення чудес, розуміння знамень, пророцтва і розпізнавання духів. І це факт, який не потребує доведення. Адже, як інакше пояснити, що неграмотні у своїй більшості люди змінили хід мислення усього світу.

Тож сходження в той чи інший спосіб Божої благодаті дає людині духовні сили, робить її здатною визначати мету життя, контролювати розум, зростати в мудрості, зміцнювати своє духовне і фізичне здоров'я. Відтак благодать є вічним джерелом енергії і особливим небесним способом очищення душі і тіла. «Хто очистить свою душу хоча б небагато, – каже св. Григорій Ніський, – той в естві її в усій чистоті побачить любов Божу до нас і наміри, які Він мав при створенні її» [3, с.185]. Питання в тому, чи здатні ми очиститися, прозріти і сповнитися Святого Духа чи ні? (Діян. 9:17). Тому що благодать осяює тих, хто володіє собою, хто готовий прощати, бути добрим, жертвувати, відчувати Бога не тільки розумом, але й серцем, хто здатний пройти шлях від розуму до мудрості – вищої духовної сили, яка не властива тілесній природі людини. Ще Аристотель писав, що в людину закладені лише розум, совість і розсудливість. Розсудливість є лише однією з розумних частин душі, але вона не головніша за мудрість, тому що направлена на нижчі предмети. Мудрість, навпаки, пов'язана з вічним і божественним, а не з буденним. Тією мірою, якою мудрість має справу з першоначалами, вона, на думку мислителя, причетна розуму, а в тій, в якій вона має справу з речами доказовими, існуючими услід за першоначалами, – вона причетна знанню [17, с.334]. Знання появляється там, де є розуміння Слова, розум – де панує розсудливість і добродійність, а мудрість – де є здатність до бачення образу Божого в інших людях. Така мудрість, каже св. Іоан Златоуст, набувається не знаннями, а благістю [18, с.778].

Слово – теж велика духовна сила, до якої слід відноситися з особливою обережністю. Слово як «мудрість Божа», читаємо в С.Аверінцева, прийшло до нас в образі

Ісуса Христа, обдарувало новим розумінням людини, наблизило до образу Діви Марії як просвітленого створіння, в якому стає «софійним» та «ошляхетнюється весь космос» [16, с.186].

Знати – це ще не розуміти, а відчувати – це ще не усвідомлювати. Мова йде не про повне і досконале розуміння, а про часткове, проте дуже важливе для життя і духовного розвитку людини.

Нині більшість людей вважає, що має власну думку відносно себе і того, що відбувається навколо них, що вони можуть впливати на події, але це не зовсім так, бо не виключено, що їх внутрішній голос, якщо вони відкриті, переповідає інформацію, яку вони одержали з різних джерел. Це може бути якийсь «сигнальний» слово, «біль», «тривога» чи «освянення». Відтак та чи інша подія може здаватися мізерною і неконкретною, але не виключено, що для людини, якій потрібна допомога, вона може бути питанням життя і смерті. Тому не слід нехтувати ні великим, ні малим, бо воно теж частинка надзвичайних знань, які даються нам, щоб змінити ситуацію або від чогось вберегти себе та інших людей [19, с.198].

Слухайте і почуйте, кажуть ті, хто відчув на собі силу і мудрість природи і духовних (космічних) енергій. «Коли ж прийде Він, Дух істини, то наставить вас на всяку істину; бо не від Себе говоритиме, а буде говорити те, що почує, і майбутнє звістить вам» (Ін. 16:13).

Духовний світ відкривається нам не тільки через Слово, але й через видіння, внутрішні відчуття і якийсь незбагненне розуміння того, що відбувається з нами і навколо нас. Цей дар робить людину здатною розпізнати сили, з якими вона має справу. Приклад таких здібностей ми находимо в Четвертій Книзі Царств, де розповідається

про те, як після молитви Єлисея у слуги відкрилися очі і він побачив, що «уся гора наповнена конями і колісницями вогнянними» (4 Цар. 6:17).

Книга Царств дає нам зрозуміти, що праведники можуть допомогти людині побачити те, що не видиме «простим оком». При цьому «не всякому духові вірте, але випробуйте духів, чи від Бога вони, бо багато лжепророків з'явилося у світі. Духа Божого і духа омани, – радить ап. Іоан, – пізнавайте так: усякий дух, що сповідує Ісуса Христа, Який прийшов у плоті, є від Бога, а всякий дух, що не сповідує Ісуса Христа, Який прийшов у плоті, не є від Бога, але це дух антихриста, про якого ви чули, що він прийде і тепер уже є в світі» (1 Ін. 4:1-2). Отож, якщо звертатися за допомогою до ясновидців, то лише до тих, хто має дар зцілення, пророцтва та розпізнавання духів, хто має силу більшу за силу тих, з ким вступає у боротьбу за душу і тіло людини, бо коли «нечистий дух вийде з людини, то блукає безводними місцями, шукаючи спокою, і не знаходить. Тоді каже: повернись в дім мій, звідки я вийшов, і прийшовши, знаходить його порожнім, заметеним і прибраним. Тоді йде і бере з собою сім інших духів, лютіших за себе, і вони, ввійшовши, живуть там; і буде для тієї людини останнє гірше від першого» (Мф. 12:43-45).

Відтак не варто забувати, що сили зла ніколи не служили добру, а якщо й робили комусь добро, то лише з однією метою – привнести в життя людей ще більше зло. Тому ап. Іоан й нагадує застереження Ісуса Христа, який казав своїм ученикам: «Остерігайтеся лжепророків, які приходять до вас в одежі овечій, а всередині – вовки хижі. По плодах їхніх пізнаєте їх» (Мф. 7:15-16). За будь-яких обставин буде знак, але його потрібно побачити внутрішнім зором, осмислити, прийняти або, якщо не стає віри і

розуму, відкинути і забути. Це не складно, коли розумієш, що зло пропонує легкий шлях, але ніколи не бере на себе чийсь ношу, добро, навпаки, допомагає вийти з біди, але не терпить відступництва та легкодухості. Бог, каже Давид, лише підперезує нас силою та рівняє перед нами дорогу (Пс. 17:33-36). Отож, Дух Святий дає усе те, що людині потрібне в момент істини, в ситуації, коли потрібно зробити правильний вибір. Питання в тому, на що налаштоване наше серце і розум і яким шляхом підемо.

Що потрібно зробити людині, щоб побачити цей шлях? Якщо, каже ап. Павло, маю дар пророцтва, і знаю всі таємниці, і маю всяке пізнання і всю віру, так що й гори можу переставляти, а любови не маю, – то я ніщо. І якщо роздам усе добро моє і віддам тіло моє на спалення, а любови не маю, то нема мені з того ніякої користі. Любов довготерпить, милосердствує, любов не заздрить, любов не вихваляється, не пишається, не безчинствує, не шукає свого, не гнівається, не замишляє зла, не радіє з неправди, а радіє істині; усе покриває, всьому йме віри, всього сподівається, все терпить. Любов ніколи не минає, хоч і пророцтва скінчаться, і мови замовкнуть, і знання зникне. Бо ми частинно знаємо і частинно пророкуємо (1 Кор. 13:2-9).

Отож, любов, а не пристрасті примножує духовні сили людини, відкриває їй шлях до духовних дарів, зміцнює зв'язок між тілом і душею, унезалежнює душу. Хто над ким запанує, залежить від віри, духовних знань і душевного досвіду. Коли запанує «розумна частина душі», то й після смерті особистість людини не зруйнується, а дочекається свого часу. Коли запанує тіло, то людина втратить силу духу і зачахне в нетрях сумнівів і гріховних бажань. Іпостась, підкреслює преп. Іоан Дамаскін, поєднує душу і

тіло з самого початку буття кожної людини. Навіть при розлученні душі з тілом «душа і тіло вічно мають одне і те ж начало свого буття і іпостасі» [1, с.59]. Звідси й висновок, що людина завдяки душі здатна покращити свій душевний стан, зміцнити духовні і фізичні сили, тобто рухатися до доброго і кращого. Цей рух починається на землі і буде продовжуватися і в «будущому віці». Від взаємин духу, душі і тіла людини – від її серця і розуму, залежить, з ким і куди вона буде рухатися, чи примножить вона свої сили чи втратить те, що було закладено в неї ще до народження.

Припустимо, каже св. Григорій Ніський, що дві людини захворіли на одну і ту ж хворобу очей. Одна з них терпить лікування і все те, що прописує медицина, не дивлячись на те, що це боляче і неприємно. А друга не лише не приймає від лікаря жодної поради, але й живе нестримано. В результаті перша людина насолодиться світлом очей своїх, в той час як друга буде позбавлена цього світла. Одна людина терпить лікування й очищує свої духовні очі, омиває невідання, якою є нечистота душевного ока, добивається правдивого життя. А друга уникає очищення і проводить життя в оманливих насолодах, робить свою хворобу важко виліковною, відчужується від природного і живе в тому, що суперечить еству, «стає не причасною до визнаного людьми життя, яке по суті своїй полягає у спілкуванні з Богом». За звичним ходом і природним кінцем людина, що хворіє очима своєї душі, в хворобі й помирає [1, с.73]. Не потрібно пояснювати, як буде почувати себе здорова душа і як хвора своїми гріхами. «Зцілені будуть сприймати енергію Божу, що просвітлює й обожнює, – пише митрополит Ієрофей, посилаючись на св. Марка Євгеніка, – а грішники – спалюючу. Усі побачать

Бога, але праведники будуть долучатися до Нього, а грішники ні» [1, с.246].

Згідно з тлумаченням бл. Феофілакта Болгарського, це пов'язане з єством людини, а не з єством і дією Бога. «Як сонце віск розм'якшує, а глину робить твердою, не само від себе, але в силу відмінності речовини воску і глини, так і Бог, глиняне серце Фараона, так би мовити, робить жорстоким». Отже, благодать Божа, тобто Його любов, буде освячувати всіх, але діяти буде відповідно до стану душі людини.

Тож «будемо очищати себе і приносити жертву Слову, – наставляє св. Григорій Богослов, – аби передусім облагодіяти себе, стаючи боговидними, і приходяще Слово приймаючи» [1, с.212]. «Спочатку, – каже він, – очисти себе, а потім говори з Богом, який один чистий і не підступний» [3, с.145, 174-175].

З духовними силами людини пов'язаний ще один дар, який допомагає пізнати себе і світ, – це дар розуміння і тлумачення мов. Саме цьому дару люди приділяють найменше уваги. Є й такі, що своєї рідної мови добре не знають, не розуміють глибинного значення слів, якими досить часто користуються. Якщо не знати змісту слова, то як зрозуміти те, що воно несе в собі для зміцнення розуму і духу. «Скільки різних слів у світі, – каже ап. Павло, – а жодного з них не має без значення. Але якщо я не розумію значення слів, то я для того, хто говорить, буду іноземець; і той, хто говорить, іноземець для мене» (1 Кор. 14:9-11). Тож, каже ап. Павло, «дбаймо про дари духовні», шукаймо їх в собі, розвиваймо, щоб силою зростав наш дух.

Не кількість дарів і талантів, а здатність знайти їх в собі, розвинути і за покликанням творити – ось просте правило для тих, хто хоче примножити свої духовні сили.

Не можна зміцнити свій дух без контролю над чуттєвою складовою душі, без розуміння того, що людина хоче і в який спосіб намагається досягти бажаної мети. Неважко помітити, що люди, які «досягають» своєї мети, володіють талантами приваблювати, переконувати, впливати на інших, навіть керувати ними. Звичайно, є виключення із цього загального правила, які стосуються людей, що проявили себе у сфері мистецтва, науки, винахідництва тощо. Цілком зрозуміло, що їх успіх більше залежить від замкненої, зосередженої і наполегливої праці, ніж від знання механізмів впливу на людську свідомість. Відтак творчі люди досягають успіху у сфері своїх устремлінь, але результати їх копіткої праці часто стають не надбанням народу, а здобиччю «практичних людей». Таке зміщення акцентів може викликати здивування. Але в цьому немає нічого дивного, бо творчістю та пошуком істини, як правило, займається позитивна особистість, а не бездарність, яка лише здатна привласнювати чужу працю.

Творча, незалежна у своїй праці людина мала б навчитися протистояти бездарності, користі та лицемірству, виробити в собі якості, які б допомогли їй стати моральним авторитетом хоча б у середовищі, в якому вона живе. Досягти цього можна завдяки закону духовного домінування, тобто особистого магнетизму та здатності протистояти навіюванням. Навіть якщо людині не вдасться повністю оволодіти своїми внутрішніми силами, але пощастить відчутти їх у собі, то вона зможе стати більш незалежною, стійкою і цілеспрямованою [20]. Скажіть собі: «Я відмовлюся від того, що заважає мені жити, я відійду від того, що заважає іншим людям жити». Будьте вільними у своєму виборі. Бо незалежність душі і серця від тіла та земних потреб якраз і є істинною свободою. Ці прості

істини основна маса людей чомусь давно відкинула, або вважає такими, що не відповідають сучасним відносинам, в яких панує не добродійність і смиренномудрість, а марнославство і споживацька психологія.

Нині багато тих, хто вважає себе віруючою і навіть високодуховною людиною, але думає про власне «Я» як про фізичне тіло, що потребує матеріальних і тілесних благ. Звичайно, є безліч тих, хто задумується над змістом свого внутрішнього світу, але тільки одиниці здатні пізнати його і жити його воліннями, тобто тим, що у повсякденному житті називають «покликом совісті» і «небес».

У повсякденному житті людська свідомість, незважаючи на те, що намагається постійно контактувати зі своїм «Я», перебуває на рівні «нижчої» сутності, а тому не завжди сприймає більш досконалі знання, знання «вищої» сутності, а тому, як правило, знаходиться в тенетах практичного розуму. Щоб розкріпачити себе, необхідно пізнати своє «Я», зрозуміти його суть, тобто те, що ми називаємо «волінням», бажаннями і метою. Не варто забувати, що наше «Я» настільки досконаліше за розум, наскільки розум досконаліший за тіло. Тож, коли ми говоримо про наші бажання чи відчуття, то маємо на увазі рух розуму до визнання волі, як пануючої над ними сили, коли ж говоримо про інтуїцію, то маємо на увазі те, що йде до розуму від серця і духу людини. Інтуїція – від тайного і сокровенного, розум – від практики життя.

Отож, перша умова накопичення духовних сил та набуття мистецтва воління полягає у пізнанні свого внутрішнього «Я». Друга – у союзі душі і тіла та здатності побачити дари, що дані нам при народженні і які, як казав св. Григорій Богослов, можна відчутти, коли зрозумієш, що ти – «Христове дихання» [3, с.152]. Чим глибші такі

відчуття, тим більше сил в людині. Це теж потрібно відчутти, а не сприйняти розумом.

Відтак пізнання самого себе подекуди буває надто слабким, але якщо підтримувати і розвивати його, то воно навіть на підсвідомому рівні дасть про себе знати, допоможе побачити основні віхи особистого життєвого шляху. У кожному окремому випадку необхідно осмислити те, що відбувається з нами, а потім діяти. При цьому не забувати, що в житті діє відомий принцип: «тому, хто має, додасться, а в того, хто не має, відніметься». На жаль, більшість людей не усвідомлює цієї простої істини. Таким скажемо: «Для вас час пізнання ще не прийшов», а тим, хто вже відчув перші ознаки пробудження, скажемо: «Думка, яка одного разу появилася у вашій свідомості, не може бути втрачена, бо в духовному світі нічого не втрачається і не зупиняється». Зрештою, усе добре і погане йде разом з нами до вічності. Позбутись поганого допоможе постійна праця над собою, любов, жертвність і нагорода – Благодать.

Незважаючи на життєві бурі, продовжуймо свій шлях до правди і життєвої мудрості. Як би не стелилась перед нами дорога, метушливість не є спритність; суєта не є енергією життя; галасливість не слугує виразом сили. Спокійні, урівноважені, вдумливі і наполегливі люди досягають мети раніше від тих, хто наділений протилежними якостями. Віра, витримка, як і зважені вимоги до себе пробуджують внутрішні сили і допомагають розв'язати масу проблем, навіть тих, які, здавалося б, вирішити неможливо. Мудрець часто користується тим, що недолугий відкидає. Зрештою, камінь, який відкидають, часто стає наріжним каменем нової будови.

Усе відбувається відповідно до сили чи слабкості особистих бажань – чи то ненависті, чи то заздрості, чи

любові. Чим сильніші бажання, тим глибші почуття, чим сильніше почуття, тим більше воління, чим глибше сумління, тим більша сила духу, який мобілізує усю міць людини і дає їй можливість вийти за межі інтелектуального пізнання. Тож питання в тому, що домінує в людині – сила волі чи сила духу? Сила волі може примусити людину спати на цвяхах і в такий спосіб загартувати тіло, але це аж ніяк не збільшує духовні сили, бо душа людини, її внутрішнє «Я» зміцнюється в інший спосіб і з іншої причини, а саме через принесення «плоду духа»: любові, радості, миру, довготерпіння, доброти, милосердя, віри, лагідності, стриманості, смиренномудрості, як каже св. Іоан Златоуст, «сердечної мудрості».

Література

1. Иерофей (Влахос), митрополит Навпакта и святого Власия. Жизнь после смерти. – Изд. 4-е. – М.: ДарЪ, 2013. – 320 с.
2. Лаговский В. Наконец-то, найдено место, где у людей находится душа // Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://tainy.net/39955-39955.html>.
3. Флоровский Г. Восточные отцы Церкви / Георгий Флоровский. – М.: АСТ, 2003. – 640 с.
4. Frankl V. E. Psychotherapy and existentialism / Viktor Emil Frankl. – N.Y.: Washington Square Press, 1967. – P. 63.
5. Frankl V. E. Der unbedingte mensch. Metaklinische vorlesungen / Viktor Emil Frankl. – Wien: Deuticke, 1949. – S.53.
6. Архієпископ Волоколамський Іларіон (Алфеев). Таїнство віри: Вступ до православного богослов'я. – К.: АДЕФ-Україна, 2009. – 336 с.
7. Архимандрит Киприан (Керн). Антропология св. Григория Паламы. – Париж: YMCA-Press, 1950. – 444 с.
8. Творения Святого отца нашего Иоана Златоуста. – Т. II. – Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2005. – 1023 с.
9. Бэкон Ф. Сочинения: В 2-х т. – М.: Мысль, 1972. – Т. 2. – 582 с.
10. Бердяев Н.А. О назначении человека. – М.: Республика, 1993. – 383 с.

11. Пик Э. Путешествие души. Есть ли жизнь после смерти / Энтони Пик; [пер. с англ. А. Валуйской]. – Х.; Белгород: Книжный Клуб "Клуб Семейного Досуга", 2013. – 413 с.
12. Книга Еноха: Апокрифы. – СПб.: Азбука классика, 2008. — 336 с.
13. Франкл В. Человек в поисках смысла. – Человек в поисках смысла: Сборник / Пер. с англ. и нем. Д. А. Леонтьева, М. П. Папуша, Е. В. Эйдмана. — М.: Прогресс, 1990. — 368 с.
14. Булгаков С.Н. Свет невечерний: Созерцания и умозрения. – М.: Республика, 1994. – 414 с.
15. Гартман Ф. Жизнь Парацельса и сущность его учения / Франц Гартман. – М.: Новый Акрополь, 1997. – 288 с.
16. Аверинцев С. Софія – Логос: Словник. – 2-ге вид. – К.: Дух і літера, 2004. – 640 с.
17. Аристотель. Соч.: в 4 т. – М.: Мысль, 1984. – Т.4. – 830 с.
18. Творения Святого отца нашего Иоана Златоуста. – Т. IV. – Свято-Успенская Почаевская Лавра, 2005. – 936 с.
19. Экмен У. Жить побеждая: [Фундамент христиан. жизни: Перевод] / Ульф Экман. – М.: Протестант, 1993. – 279 с.
20. Сила внутри нас. Ментализм. – №3, 12 февраля 1907 г. – С.63-68; №4, 12 марта 1907 г. – С.89-98; №6, 12 мая 1907 г. – С.152-158.

ДУХОВНЫЕ СИЛЫ ЧЕЛОВЕКА

В.И. Кафарский

Сила духа – феномен, который притягивал к себе лучшие умы на протяжении нескольких тысячелетий. В наше время наука и религия вплотную подошли к пониманию этого явления: Дух, душа, тело, сознательное и подсознательное нашли свое отражение не только в религиозных учениях, художественной литературе, философии, психологии и медицине, но и в квантовой физике и других, казалось бы, далеких от человеческой природы науках. Все имеет общую основу и все сходится в человеке. Поэтому данное историческое исследование ставит своей целью хотя бы частично осмыслить то, что есть в каждом из нас, что, казалось бы, не требует пояснений и в то же время не дает себя знать на уровне нашего практического разума, морали и веры. Если к этому добавить, что человек XXI века вплотную подошел к новым сущностным изменениям своего физического и духовного тела, то становится понятным вес исследований по данной тематике.

Ключевые слова: сила духа, сила воли, физические и духовные возможности человека, духовные дары (таланты человека).

SPIRITUAL POWER OF THE MAN

V.I. Kafarsky

The power of the spirit – a phenomenon that magnetized the best minds for several millennia. Nowadays, the science and the religion come close to understanding of this phenomenon: the spirit, soul, body, conscious and subconscious are reflected not only in religious teachings, literature, philosophy, psychology and medicine, but also in quantum physics and other seemingly far from the sciences of human nature. All have a common basis and all converge in the man. So this historiosophical study aims to at least partially reflect on what is in each of us, seemingly needs no explanation, and at the same time does not himself know at our practical reason, morality and faith. If we add that the man of the XXI century came close to the new essential changes of their physical and spiritual body, it becomes clear the weight of research on this subject.

Key words: fortitude, will power, physical and spiritual possibilities of the man, the spiritual gifts (talents rights).

В.І.Кафарський – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри спеціальних юридичних дисциплін, директор науково-дослідного центру українського конституціоналізму Національного університету водного господарства та природокористування.

УДК 378.094 (73).018.55:81

LANGUAGE POLICY IN THE UNITED STATES: FORMING LINGUAL PERSONALITY

O.Ye. Krsek

Historical prerequisites for formation state language policy in the United States and the main factors that kept the impact on the formation of a lingual personality in the American society are analysed. Recent researches